

פרשת ראה

"עֲשֵׂר תַעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֶרַעַה הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה: וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר לְשִׁכְּנָן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֵשֶׂר דִּגְגָנְךָ תִּירֶשֶׁךָ וַיִּצְהָרְךָ וּבִכְרַת בִּקְרָרְךָ וַיִּצְאָנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים:
וְכִי יִרְבֶּה מִמֶּךָ הַדָּרָר כִּי לֹא תִּשְׂכַּח שְׁאֵתוֹ כִּי יִרְזַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ:
וְנָתַתָּה בַּכֶּסֶף וּבַצֵּרֶת הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהָלַכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ:
וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכָל אֲשֶׁר תֵּאָוֶה נַפְשֶׁךָ בַּבֶּקֶר וּבַבָּצָאן וּבַיִּין וּבַשֵּׁכָר וּבְכָל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְהָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וּשְׂמַחְתָּ אֹתָהּ וּבֵיתְךָ"
(דברים י"ד)

מצוות מעשר שני הינה מצווה מעניינת. בניגוד לשאר התרומות והמעשרות המגיעים לכהן או ללווי, (או שחלקם עולה על המזבח במעשר בהמה), את מעשר השני את שומר ל...עצמך. התנאי היחיד הוא לאכול אותו בירושלים. מתוך כך נבין את משמעות מצוות מעשר שני.

לליל שבת –

דיני המצווה

לפני הכל נלמד כיצד מעשרים 'מעשר שני'. אנו נלמד מתוך לשונו של 'ספר החינוך' המקביל ברובו לפסיקתו של הרמב"ם בעניין:

"להוציא מעשר שני מן התבואה בארבע שני השמטה. כלומר, אחר שנפריש מעשר ראשון הניתן ללוויים שנפריש עוד מעשר אחר, ועל כן הוא נקרא שני. וזה המעשר הוא דינו שיאכל בירושלים, ועל זה נאמר (דברים יד כב) עשר תעשר את כל תבואת זרעך, ובאר הכתוב שאם ירחק ממנו המקום ולא נוכל שאתו שם רק בטרם גדול ובהוצאה מרבה, שנפדה אותו ונעלה דמיו בירושלים ונוציאם שם בצרכי אכילה ושתיה לבד. ובאר הכתוב כמו כן, שהפודה מעשר שלו שצריך להוסיף חמש בדמים כלומר, שאם הוא שוה ארבעה דינרים שיאכל במקומו חמשה דינרים בירושלים, ועל זה נאמר (ויקרא כז, לא) ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו" (ספר החינוך מצווה תע"ג)

אם כן, למדנו:

- יש להפריש מעשר שני מדאורייתא ב'דגן, תירוש ויצהר'. (שאר הפירות, הירקות והקטניות, יופרשו מהם מדרבנן).
- המעשר נקרא 'שני', כיוון שמופרש מעשר נוסף, לאחר מעשר ראשון. אך בניגוד למעשר ראשון המופרש בכל שנה, את ה'מעשר השני' מפרישים בארבעה שנים מתוך שבעה (א, ב, ד, ה – מפרישים. ג, ו – מפרישים במקום מעשר עני. ובשנת השמיטה – אין מפרישים).
- את פירות מעשר השני מצווה לאכול בירושלים בטהרה. אך אם קשה להביאם לירושלים ניתן לפדותם בכסף, אך להוסיף עליהם 'קנס' עוד חמישית מהסכום. (זאת כיוון שיש עניין דווקא בפירות עצמם וכן 'כדי לעטר את ירושלים בפירות'. אז אם ראיתם משפחה עולה לירושלים עם סל מלא ענבים, לא בטוח שאלו ביכורים, יתכן שזה מעשר שני, אותו תאכל המשפחה עצמה בירושלים).
- בכסף שיש לנו חייבים לקנות 'אכילה ושתיה בלבד'.

לסעודת שבת –

מעשר שני כיום ובזמן המקדש

האם ניתן לקיים כיום את מצוות מעשר שני, והאם היא תלויה בבית המקדש? נמשיך ונראה את דברי 'ספר החינוך' ואת לשונו השונה של הרמב"ם:

"ומצוה זו אינה נוהגת בכל מקום אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתם וירושלים בישובה, נזכה ותחזינה עינינו בטובה" (ספר החינוך, שם).

לפי ספר החינוך, אין צורך במקדש ודי שירושלים תהיה ביישובה וישראל על אדמתם (כמו המצב כיום!!). כמובן, שאין זה סותר תנאי אחר, והוא אכילה בטהרה. לכן בפועל לא נוכל לאכול מעשר שני. (אף שהראשונים מביאים פתרון מסויים לאכול אותם בטומאה, על ידי כך שניזהר שהם לא 'יוכשרו לקבל טומאה' – אך אין כאן המקום להרחיב).

הרמב"ם מביא סגנון אחר, ומסובך יותר:

"מעשר שני נאכל לבעליו לפני מחומת ירושלים שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם וגו' ונוהג בפני הבית ושלא בפני הבית אבל אינו נאכל בירושלים אלא בפני הבית שנאמר מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך מפי השמועה למדו מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית אף מעשר שני לא יאכל אלא בפני הבית" (הלכות מעשר שני ונטע רבעי לרמב"ם, פרק ב').

מה הכוונה? מצד אחד אומר הרמב"ם שהמצווה נוהגת 'אף שלא בפני הבית'. כלומר גם ללא בית המקדש. מאידך, הרמב"ם פוסק על פי הגמרא, שא"א לאכול את המעשר שני 'אלא בפני הבית'. הלשון קשה ביותר. זה כאילו נאמר: 'אני נותן לך מהבסילי שלי, אך אסור לך לאכול ממנו'.

– נצטרך לאמר שלושה שלבים במצווה. ההפרשה – שמתקיימת גם כיום (לפי הרמב"ם מ'מידת חסידות', ולפי ראשונים אחרים 'מדרבנן', זאת משום קמהרה יבנה מקדש' ונזכור את ההלכות). שלב שני מעלים אותו לירושלים, את זה ניתן לעשות כ'שירושלים בבניינה וביישובה'. כאן אנחנו ממש קרובים למציאות של 'מהרה יבנה המקדש' וצריך כבר להתרגל להעלות את הפירות לירושלים. (אך לא נאכל אותם, בדיוק כפי שאיננו אוכלים אותם כיום). אך את השלב השלישי, האכילה עצמה, לא ניתן לעשות אם אין מקדש. אכילת פירות בטהרה ובקדושה, ועל ידי כך למען תלמד ל'יראה את ה' אלהיך כל הימים', יכולה להתקיים רק כשהמקדש מקרין על שהותנו בירושלים.

הסבר נוסף, אותו נרחיב המשך קשור לעובדה שכשיש מקדש, אנו מצויים לעלות שלוש פעמים בשנה לירושלים, והמעשר הוא 'קופת החסכון' לזמן שהותנו בירושלים. כך משמע מהלכה אחרת: "מעות שנמצאו לפני סוחרים בהמה, לעולם מעשר. בהר הבית, חלין. בירושלים בשעת הרגל, מעשר. ובשאר (כל) ימות השנה, חלין" (משנה מסכת שקלים פרק ז', ב'). המשנה דנה במטבעות שנמצאו בירושלים, כאשר החשש הוא שמא הכסף הוא בקדושת מעשר שני. אם כן, אזי צריך להקפיד לקנות איתו דווקא אוכל או שתיה ולאכול בטהרה. לכן הולכים אחר הרוב. רוב הכסף איתו קונים קרבנות הוא מכספי מעשר שני, וכך רוב הכסף שנמצא ב'שעת הרגל'.

מכאן נראה כיצד המצוות שלובות אחת בתוך השניה, והתורה 'חשבה על הכל'. למעשה מצוות מעשר שני היא 'קופת חסכון' שהתורה מאלצת אותנו להכין כדי שתמיד יהיה לנו כסף לשהות בירושלים או לרכישת קרבנות בזמן העלייה לרגל.

מימלא, אם אין מקדש, הצורך הזה מתייתר ואזי מעלים לירושלים, אך לא אוכלים. שתרגיש את החסרון!

לסעודה שלישית –

עוד עניין במעשר השני

מתוך ההבנה העלנו, ניתן להבין עוד שתי הלכות:

א. חייבים להשאיר מתנות לאורחים, אבל גם אין ברירה:

"תניא, אין משכירין בתוך ירושלים, לפי שאין שלהם. רבי אלעזר ברבי צדוק אומר, אף לא מטות. לפיכך עורות קדשים, בעלי אושפיזין נוטלין אותן בזרוע. אמר אביי, שמע מינה - אורח ארעא למשבק איניש גולפא ומשכא לאושפיזיה" (מגילה כ"ו).

הגמרא מזכירה לתושבי ירושלים אסור להם להשכיר בתים או מיטות לעולי הרגל, כיוון ש'ירושלים לא נחלקה לשבטים', ולמעשה שייכת לכולם. תושבי העיר אינם יכולים 'לעשות קופה' על חשבון מצווה שאחרים מחוייבים בה.

רבי אלעזר מוסיף, שהמארחים בכל זאת 'נוטלים בזרוע' - בכוח, את העורות מן הקרבנות. לעומתו, אביי מעדן את הנ"ל ואומר שזה 'אורח ארעא' = דרך ארץ להשאיר את הכלים והעורות שהשתמשו בהם במהלך החג. אך למעשה אין לנו ברירה. כיוון שהעורות נקנו בכספי מעשר שני, ואף הכלים שבשלנו בהם בלעו 'מעשר שני', אין ברירה, אלא להשאיר אותם בירושלים....

ב. מי שאין לו שטח חקלאי – פטור העלייה לרגל:

במסכת פסחים מופיע הלכה מוזרה, (שאמנם לא נפסקה להלכה ברמב"ם):

"אמר רבי אמי, כל אדם שיש לו קרקע, עולה לרגל, שאין לו קרקע, אינו עולה לרגל" (פסחים ח:)

וכי מה זה תלוי ב'יש לי קרקע'? האם אדם שאין לו שטח חקלאי לא יצטרך לעלות לרגל. אמנם הגמרא לומדת את הנ"ל מן הפסוק: 'לא יחמוד איש את ארצו' ומכאן שמי שאין לו 'ארץ' פטור, אך מה הקשר? על פי ההבנה שלנו, אפשר לאמר שמי שאין לו שטח חקלאי, אין לו פירות. ומי שאין לו פירות לא מפריש מעשר שני. ומי שלא מפריש מעשר שני - אין לו כסף לשהות בירושלים. אז אדם כזה ודאי שיכול לעלות וחגוג בירושלים, אך לא נכריח אותו לעלות במידה ואין לו את האמצעים הדרושים.

מעשר שני – לא רק בשלושת הרגלים:

בניגוד לאמור לעיל, צריך לזכור שמעשר שני אפשר להעלות לירושלים במשך כל השנה. (כמו הביכורים שלא תלויים דווקא בחג ספציפי). ספר החינוך מסכם את כל הרעיון שלנו, ומביא את הטעם לצורך לעלות לירושלים ולהטען בקדושה, כמאמר הפסוק 'למען תלמד ליראה'.

" משרשי המצוה, שהאל ברוך הוא בחר בעם ישראל וחפץ למען צדקו להיות כולם עוסקי תורתו ויודעי שמו, ובחכמתו משכם במצוה זו למען ילמדו יקחו מוסר, כי יודע אלהים שרוב בני אדם נמשכים אחר החומר הפחות בשגם הוא בשר, ולא יתנו נפשם בעמל התורה ובעסקה תמיד, על כן סיבב בתבונתו ונתן להם מקום שידעו הכל דברי תורתו על כל פנים, שאין ספק כי כל אדם נמשך לקבוע דירתו במקום שממונו שם. ולכן בהעלות כל איש מעשר כל בקר וצאן שלו שנה שנה במקום שעסק החכמה והתורה שם והיא ירושלים, ששם הסנהדרין יודעי דעת ומביני מדע, וכמו כן נעלה לשם מעשר תבואתנו בארבע שני השמיטה, כמו שידוע שמעשר שני נאכל שם, ובן נטע רבעי שנאכל שם, על כל פנים או ילך שם בעל הממון עצמו ללמוד תורה או ישלח לשם אחד מבניו שילמד שם ויהיה ניזון באותן פירות: ומתוך כך יהיה בכל בית ובית מכל ישראל איש חכם יודע התורה,

אשר ילמד בחכמתו כל בית אביו, ובכן תימלא הארץ דעה את ה'. כי אם חכם אחד לבד יהיה בעיר או אפילו עשרה, יהיו הרבה מבני אדם שבעיר וכל שבן הנשים והילדים שלא יבואו לפניהם כי אם פעם אחת בשנה, או אפילו ישמעו דבריהם פעם בשבוע ילכו הכית וישליכו כל דברי החכם אחרי גום, אבל בהיות המלמד בכל בית ובית שוכן שם ערב ובוקר וצהרים ויזהירם תמיד, אז יהיו כולם, אנשים ונשים וילדים מוזהרים ועומדים ולא ימצא ביניהם שום דבר חטא ועוון, ויזכו למה שכתוב [ויקרא כ"ו, י"א - י"ב] ונתתי משכני בתוכם וגו' והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים:

